21 Lopuksi

Edellä on tarkasteltu Manner-Suomen maakuntien osalta valtion osarahoittamien kulttuuripalvelujen sijaintia ja alueellista saavutettavuutta sekä kulttuurin rahoitusta. Työn tavoitteena oli kuvata kartoilla tarkasteluun valittujen valtion osarahoittamien kulttuuripalveluiden sijaintia ja alueellista saavutettavuutta sekä kulttuurin kustannuksia kunnissa.

Karttojen avulla on pyritty vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: Asukasluvultaan ja kuntatyypiltään millaisissa kunnissa tarkasteltavat kulttuuripalvelut sijaitsevat? Millainen on valtionosuuslaitosten ja valtionavustusta saavien kulttuuritapahtumien alueellinen saavutettavuus 30 kilometrin säteellä? Miten kulttuurin rahoitus vaihtelee erikokoisissa ja -tyyppisissä kunnissa? Seuraavassa nostetaan esiin huomioita kulttuuripalvelujen sijoittumisesta sekä kulttuuripalvelujen rahoituksesta valtakunnallisesti.

21.1 Kulttuuripalvelut

Valtionosuuslaitoksista museoiden palvelut olivat kartoituksen perusteella kattavimmin kuntalaisten saavutettavissa alueellisesti. Valtionosuutta saavia museoita toimi valtionosuuslaitoksista useimmin maakuntakeskusten ulkopuolella: niitä sijaitsee niin kaupunkimaisissa, taajaan asutuissa kuin maaseutumaisissa kunnissa (Kartat 21.1. ja 21.2.). Useimmat valtionosuusmuseot sijaitsevat kuitenkin maakuntien suurimmissa kaupungeissa. Valtionosuuslaitoksia toimii määrällisesti eniten pääkaupunkiseudulla ja etenkin Helsingissä.

Valtionosuusmuseoiden saavutettavuutta 30 kilometrin säteellä kuvaavat kehät (Kartta 21.2) kattavat valtaosan etenkin maan etelä- ja lounaisosissa sijaitsevista maakunnista.

Valtionosuusmuseoiden tapaan valtionosuusteatterit ja -orkesterit (Kartat 21.3 ja 21.4) keskittyivät pääasiassa maakuntakeskuksiin. Valtionosuusorkestereja toimi kaikissa maakuntakeskuksissa lukuun ottamatta Kainuun ja Kanta-Hämeen maakuntia.

Valtionosuusteattereiden ja -orkestereiden kohdalla kehät keskittyivät maakuntakeskusten ja muiden kaupunkien ympärille. Pinta-alaltaan suurissa maakunnissa, kuten Lapissa ja Kainuussa, kuntien keskuksiin sijoitettujen, valtionosuuslaitoksia kuvaavien symboleiden ympärille piirretyt kehät eivät välttämättä kata kokonaan edes laitoksen sijaintikunnan aluetta.

Valtionosuuslaitosten tapaan valtionavustusta saavat valtakunnalliset kulttuuritapahtumat toimivat pääosin asukasluvultaan suurissa kunnissa.

Valtaosassa Suomen kunnista sijaitsee yksi tai useampi taiteen perusopetuksen pää- tai sivutoimipiste. Useimpia päätoimipisteitä sijaitsee asukasluvultaan maakuntien suurimmissa kunnissa. Päätoimipisteitä toimii pääasiassa muissa kuin maaseutumaisissa kunnissa. Tiedossa olleista aloista taiteen perusopetusta järjestettiin eniten musiikin alalla. Opetusta esittävissä ja visuaalisissa taiteissa tarjottiin pääosin asukasluvultaan suurissa kaupungeissa.

Kansalaisopistotoimintaa on kirjastopalvelujen ohella tarjolla kaikissa Suomen kunnissa. Kansalaisopistotoiminta on useissa maakunnissa järjestetty kuntien yhteistyönä. Useampia kansalaisopistoja toimii lähinnä maakuntakeskuksissa ja muissa asukasluvultaan suurissa kaupungeissa.

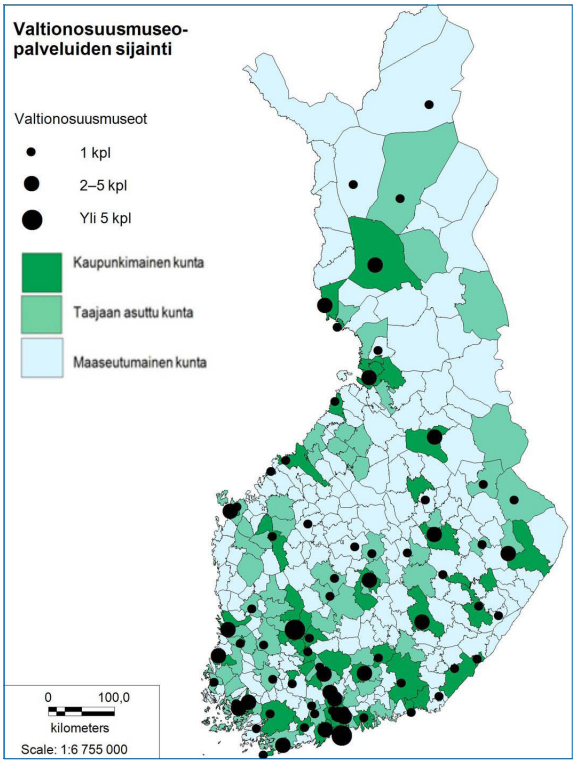

Kartta 21.1. Valtionosuusmuseoiden sijainti.

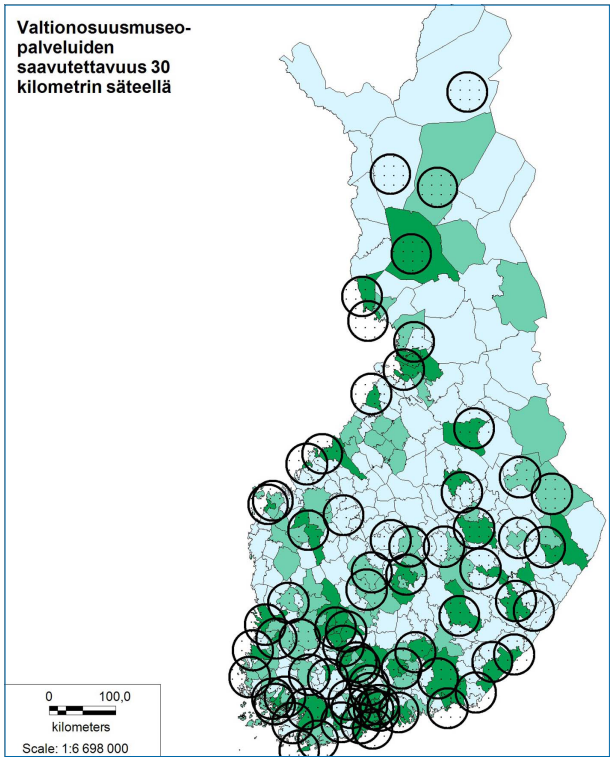

Kartta 21.2. Valtionosuusmuseoiden alueellinen saavutettavuus 30 kilometrin säteellä.

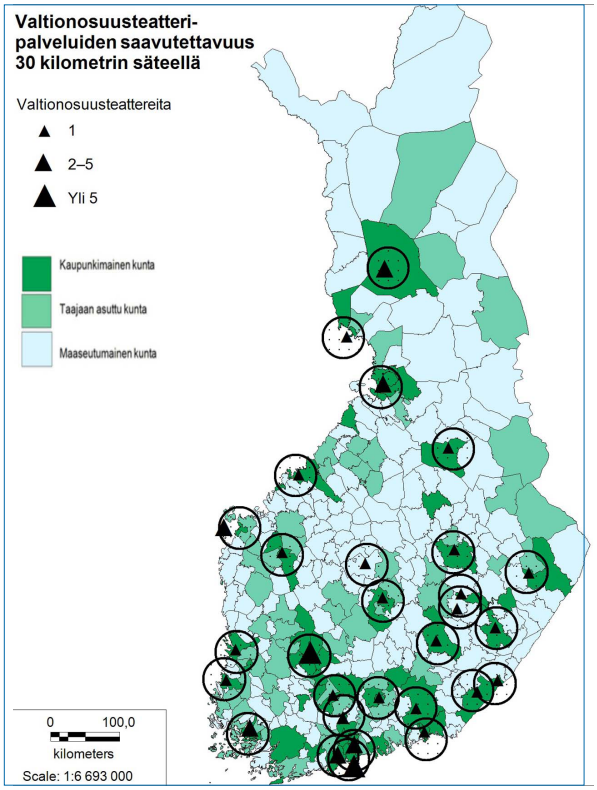

Kartta 21.3 Valtionosuusteattereiden sijainti ja saavutettavuus 30 kilometrin säteellä

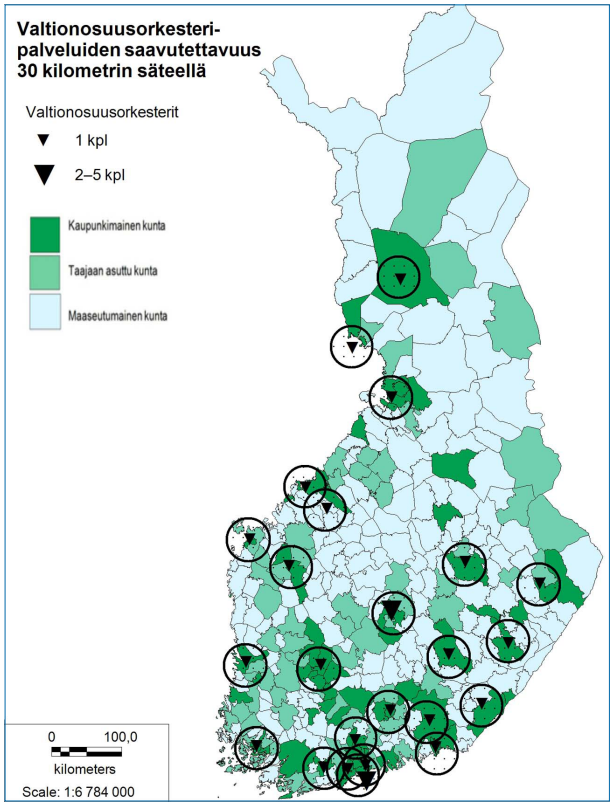

Kartta 21.4 Valtionosuusorkestereiden sijainti ja saavutettavuus 30 kilometrin säteellä

Kulttuurialan opetustuntien osuus kansalaisopistojen kaikista opetustunneista vaihteli Manner-Suomen kunnissa välillä 16,2–92,6 %. Matalin kulttuurialan opetustuntien osuus oli pääsääntöisesti asukasluvultaan suurissa kaupungeissa toimivissa kansalaisopistoissa, kun taas korkein kulttuurialan tuntien osuus oli asukasluvultaan pienemmissä kunnissa toimivissa opistoissa.

Kirjasto- ja kansalaisopistopalveluja tarjotaan kaikissa maan kunnissa. Valtionosuuden piirissä olevat taide- ja kulttuurilaitokset sekä valtionavustusta saavat kulttuuritapahtumat keskittyivät etenkin asukasluvultaan suuriin, kaupunkimaisiin kuntiin. Kartoituksessa esiin noussut ongelma oli tilastoidun tiedon puute. Olisi tärkeää, että tilastointia laajennettaisiin kattamaan laajemmin kunnissa tapahtuvaa kulttuuritoimintaa.

21.2 Kulttuuripalvelujen rahoitus

Kulttuurin asukaskohtaiset nettokustannukset vaihtelivat koko maassa huomattavasti. Asukaskohtaisilla nettokustannuksilla ei ollut havaittavissa suoraa yhteyttä kunnan tyyppiin tai asukasmääräiseen kuntakokoon.

Esimerkiksi yleisen kulttuuritoimen asukaskohtaiset nettokustannukset (Kartta 21.5) olivat Kymenlaakson ja Uudenmaan maakunnissa korkeimmat kaupunkimaisissa kunnissa. Etelä-Pohjanmaalla, Lapissa, Pohjanmaalla ja Varsinais-Suomessa taas asukaskohtaiset yleisen kulttuuritoimen nettokustannukset olivat korkeimmat kaupunkimaisten kuntien sijaan taajaan asutuissa tai maaseutumaisissa kunnissa. Korkeimmat yleisen kulttuuritoimen asukaskohtaiset nettokustannukset olivat vuonna 2009 Varsinais-Suomessa sijaitsevassa Marttilassa, joka kuului asukasluvultaan maan pienimpiin kuntiin. Maan toiseksi korkeimmat yleisen kulttuuritoimen asukaskohtaiset nettokustannukset olivat Helsingissä (53 euroa/asukas), joka on pääkaupunkina maan kulttuuripalvelujen keskittymä.

Kunnissa, joissa yleisen kulttuuritoimen nettokustannukset olivat korkeat, oli yleensä myös yksi tai useampi yleisen kulttuuritoimen päätoiminen työntekijä (Kartta 21.6) Kuitenkin yleisen kulttuuritoimen päätoimisia työntekijöitä työskenteli myös sellaisissa kunnissa, joissa yleisen kulttuuritoimen nettokustannukset olivat keskimääräistä matalammat (alle 10 euroa/asukas). Osassa kunnista yleisen kulttuuritoimen asukaskohtaiset nettokustannukset olivat keskimääräistä korkeammat, mutta yleiseen kulttuuritoimeen kohdistui alle yksi henkilötyövuosi (Kartta 21.6).

Eniten yleisen kulttuuritoimen päätoimisia työntekijöitä työskenteli asukasluvultaan suurimmissa maakuntakeskuksissa. Yleisen kulttuuritoimen päätoimisten työntekijöiden määrä ei ole kuitenkaan suoraan verrannollinen asukaslukuun. Esimerkiksi Lapissa yleiseen kulttuuritoimeen kohdistui maakunnan kolmanneksi eniten henkilötyövuosia Sallassa, joka kuului asukasluvultaan maakunnan pienimpiin kuntiin, mutta jossa yleisen kulttuuritoimen asukaskohtaiset nettokustannukset olivat keskimääräistä korkeammat. Poiketen muista asukasluvultaan suurimmista kaupungeista maakuntakeskus Kuopiossa taas päätoimisia työntekijöitä toimi kaksi.

Eri puolilla maata erottuu alueita, joissa ei toimi lainkaan yleisen kulttuuritoimen päätoimisia työntekijöitä. Näitä ovat esimerkiksi Suomenselän alue ja Oulunjär-

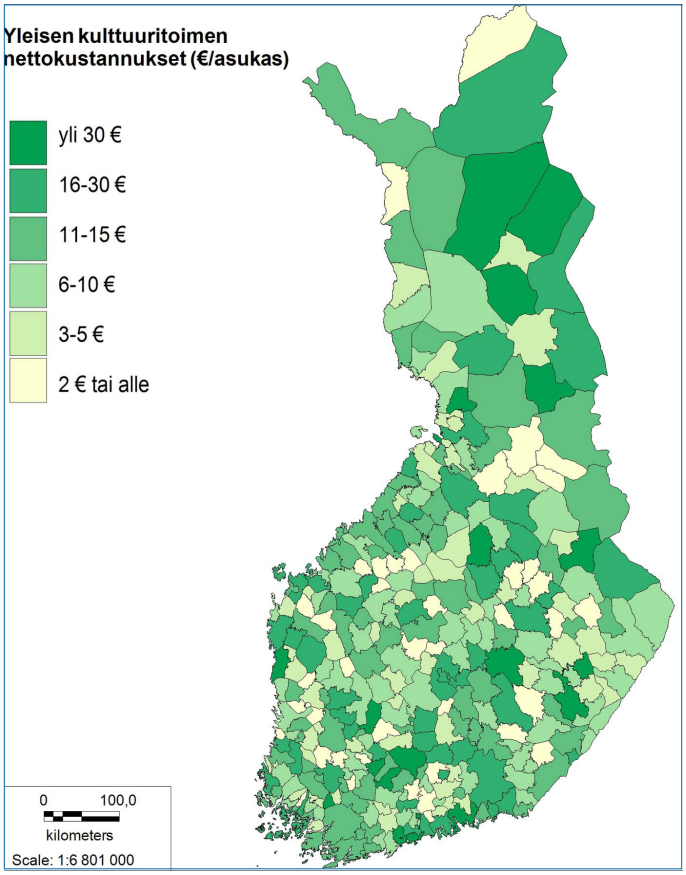

Kartta 21.5 Yleisen kulttuuritoimen asukaskohtaiset nettokustannukset

ven seutu. Kaikkiaan 208 Manner-Suomen kunnassa yleiseen kulttuuritoimeen kohdistui vuonna 2011 alle yksi henkilötyövuosi. Yleisen kulttuuritoimen palvelut toteutettiin ostopalveluna yhdeksässä kunnassa.

Museoiden, teattereiden ja orkestereiden asukaskohtaiset nettokustannukset (Kartta 21.7) olivat korkeimmat suurimmissa kunnissa. Kartoista erottuu joitakin väkiluvultaan maan suurimpiin kuuluvia kuntia (Rovaniemi, Joensuu, Lappeenranta), joissa yleisen kulttuuritoimen asukaskohtaiset nettokustannukset (Kartta 21.5) ovat maan keskitasoa matalammat, mutta museoiden, teattereiden ja orkestereiden asukaskohtaiset nettokustannukset (Kartta 21.7) keskimääräistä korkeammat.

Kirjaston asukaskohtaiset nettokustannukset olivat kunnissa keskimäärin muita tarkasteltuja kustannuksia korkeammat (Kartta 21.8). Yhteenlasketut yleisen kulttuuritoimen, museoiden, teattereiden ja orkestereiden sekä kirjaston nettokustannukset (Kartta 21.9) olivat korkeimpia maakuntakeskuksissa, joissa etenkin kustannukset museoiden, teattereiden ja orkestereiden luokassa olivat usein muita kuntia korkeammat. Kuitenkin esimerkiksi Lapissa yhteenlasketut kustannukset olivat maakunnan toiseksi korkeimmat maaseutumaisessa Savukosken kunnassa, jossa museoiden, teattereiden ja orkesterien kustannukset olivat matalat, mutta yleisen kulttuuritoimen ja kirjaston nettokustannukset korkeat.

Tieto taiteen perusopetuksen asukaskohtaisista nettokustannuksista (Kartta 21.10) puuttui yli kolmasosasta maan kunnista. Siten taiteen perusopetuksen asukaskohtaisista kustannustiedoista ei juuri voida tehdä kattavia johtopäätöksiä. Tiedossa olleet kustannukset vaihtelivat kunnissa välillä -1–139 euroa/asukas. Kattava tarkastelu edellyttäisi jatkossa kustannustilastoinnin parantamista ja tarkentamista taiteen perusopetuksen luokassa.

Kansalaisopistojen vapaan sivistystyön asukaskohtaisten nettokustannusten (Kartta 21.11) vaihteluväli oli tarkastelluista kustannuksista suurin: 0–263 euroa/asukas. Kulttuurialan opetustuntien osuus oli korkea niin kustannuksiltaan matalissa kuin korkeissa kunnissa. Kartassa näkyviin kansalaisopistojen vapaan sivistystyön nettokustannuksiin sisältyvät kaikkien opetusalojen kustannukset. Tämän kartoituksen kannalta ongelma on, että kulttuurialaa ei ole tilastoitu erikseen.

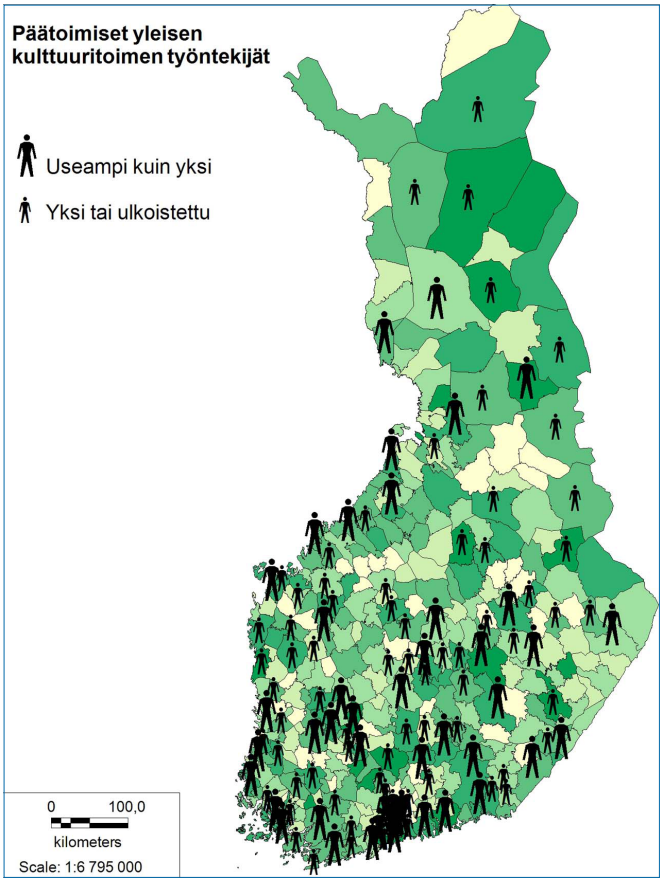

Kartta 21.6. Päätoimiset yleisen kulttuuritoimen työntekijät.

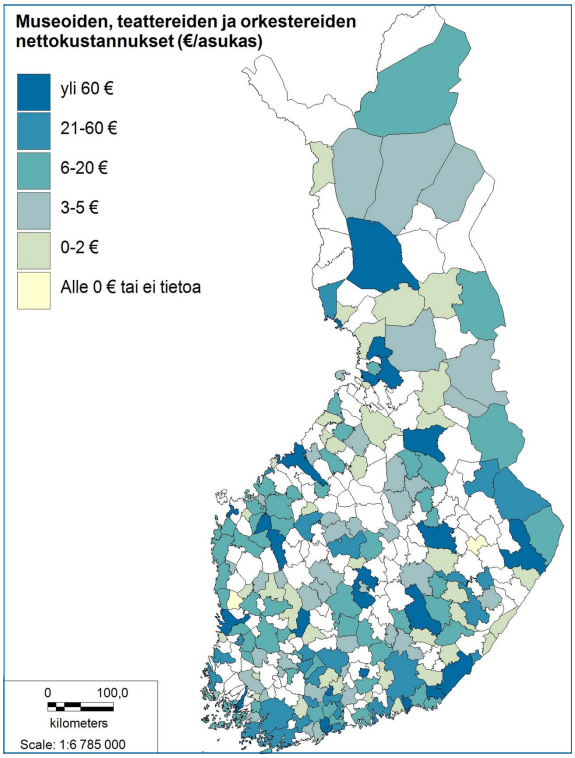

Kartta 21.7. Museoiden, teattereiden ja orkestereiden asukaskohtaiset nettokustannukset

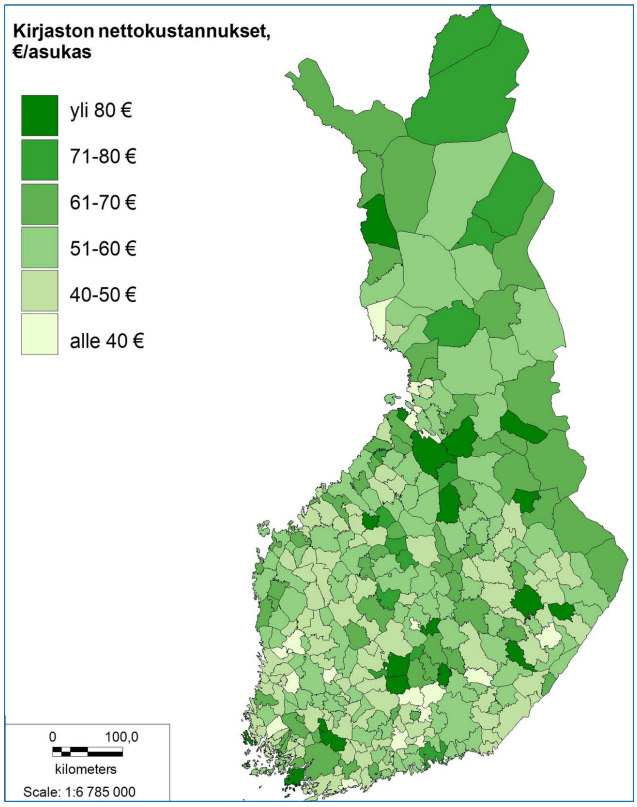

Kartta 21.8 Kirjaston asukaskohtaiset nettokustannukset

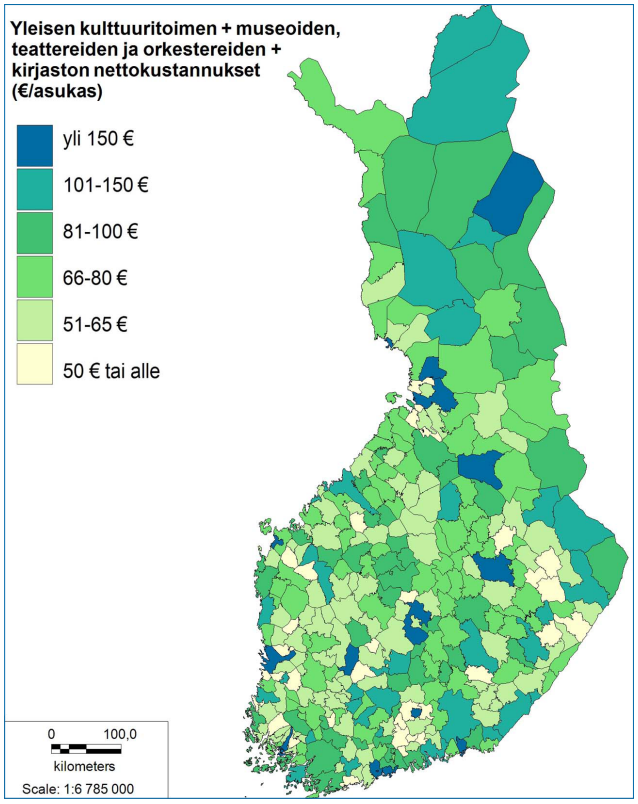

Kartta 21.9 Yleisen kulttuuritoimen + museoiden, teattereiden ja orkestereiden + kirjaston asukaskohtaiset nettokustannukset

Kartoituksessa on tarkasteltu valtion osarahoittamien kulttuuripalvelujen sijaintia, alueellista saavutettavuutta sekä kulttuurin rahoitusta Suomen maakunnissa sekä valtakunnallisesti. Palvelujen sijainnissa on eroja: esimerkiksi valtionosuutta saavia taide- ja kulttuurilaitoksia toimii pääasiassa asukasluvultaan suurissa ja tyypiltään kaupunkimaisissa kunnissa. Vastaavia huomioita nousi esiin jo Kankaan (1991) ja Mitchellin (1978) karttapohjaisissa tutkimuksissa. Eri vuosikymmenien kartat mahdollistavat jatkossa laajemman ajallisen tarkastelun. Esimerkiksi kulttuuripalvelujen sijaintitietoja olisi mahdollista vertailla aiemmin kerätyn aineiston kanssa.

Kulttuuripalvelujen sijainnin ja kulttuurin kustannusten tarkastelussa nousivat esille tilastoinnin ongelmat ja puutteet. Kulttuuripalvelujen kohdalla etenkin kolmannen sektorin tarjoamien kulttuuripalvelujen tarkastelu edellyttäisi kattavampaa tilastointia. Kolmannen sektorin toimijoiden tarjoamien kulttuuripalvelujen merkitys on oleellinen etenkin pienten kuntien kulttuuritarjonnan luojina ja ylläpitäjinä. Kulttuurin rahoituksen kohdalla tulisi yhtenäistää tilastointia. Lisäksi tulisi saada tietoa rahoituksen tosiasiallisista vaikutuksista eli siitä, miten palveluja käytännössä tuotetaan.

Karttapohjainen tarkastelu havainnollistaa lähinnä palvelujen sijaintia ja alueellista saavutettavuutta. Kulttuuritoiminnan sisältöjen kuvaamiseen taas soveltuu ennemmin esimerkiksi taulukkopohjainen tarkastelu, jolla voidaan esittää palvelujen sijainnin lisäksi muun muassa palvelutarjonnan tiheyttä, hinnastoa ja sisältöjä.

Jatkossa olennaista on materiaalin päivittäminen ja kehittäminen vuorovaikutuksessa paikallisten, alueellisten ja valtakunnallisten toimijoiden kanssa. Kommentit kartoituksesta ovatkin tärkeitä kulttuuripalvelujen sijoittumisen sekä kulttuurin kustannusten jatkotarkastelun kannalta.

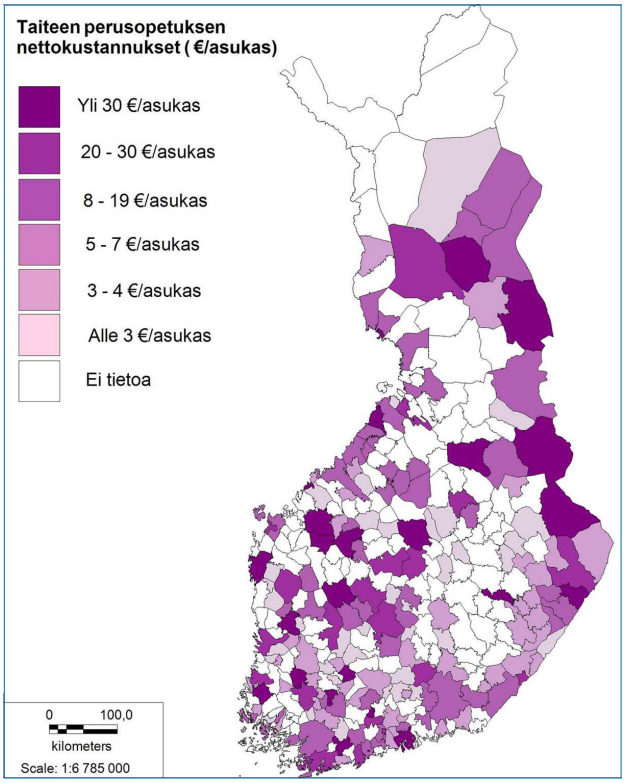

Kartta 21.10 Taiteen perusopetuksen asukaskohtaiset nettokustannukset.

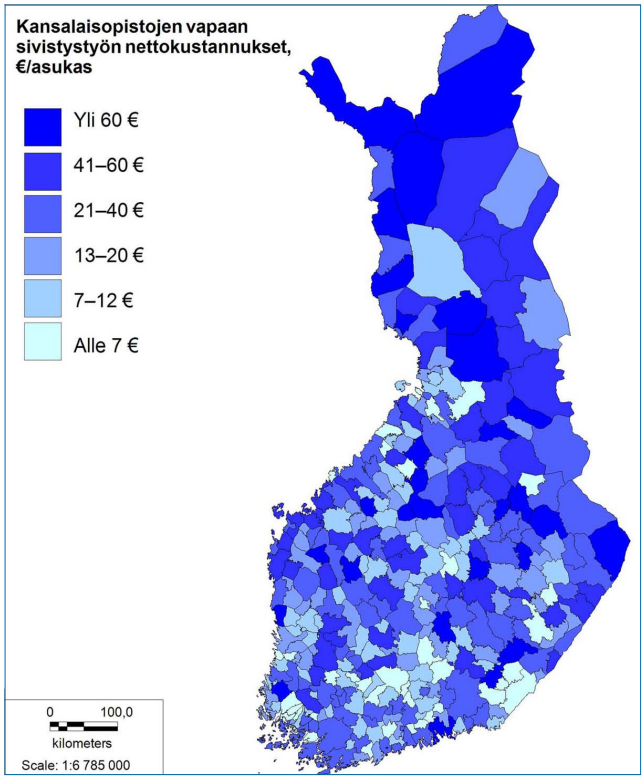

Kartta 21.11 Kansalaisopistojen vapaan sivistystyön asukaskohtaiset nettokustannukset.